

Κώστας Θεριανός – Βαγγέλης Μπακλαβάς

Κοινωνιολογία

Γ' Γενικού Λυκείου

Ομάδα Προσανατολισμού
Ανθρωπιστικών Σπουδών

Α' ΤΟΜΟΣ

Θέση υπογραφής δικαιούχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/ 1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Εκπαίδευση

Κώστας Θεριανός – Βαγγέλης Μπακλαβάς, Κοινωνιολογία Γ' Γενικού Λυκείου – Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, Α' τόμος

Διορθώσεις: Γιάννης Αντωνόπουλος

Υπεύθυνος έκδοσης: Βαγγέλης Μπακλαβάς

Δτρ: Χριστίνα Κωνσταντινίδου

Copyright © Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), Κ. Θεριανός και Β. Μπακλαβάς, Αθήνα, 2006-2019

Στο εξώφυλλο: πίνακας του Πίτερ Μπρίγκελ του πρεσβύτερου με τίτλο «Η μάχη μεταξύ Καρναβαλιού και Σαρακοστής» (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

Ο παρών Α' τόμος αποτελεί αναμορφωμένη και συμπληρωμένη έκδοση της αντίστοιχης ύλης που περιέχεται στο βιβλίο με ISBN 978-960-16-2270-5, το οποίο κυκλοφόρησε από τις Εκδόσεις Πατάκη τον Ιανουάριο του 2007· η ανάμορφωση και συμπλήρωση της ύλης στον παρόντα τόμο έγινε από τον Βαγγέλη Μπακλαβά

Πρώτη έκδοση του παρόντος τόμου από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Ιούνιος 2019

KET Γ275 – ΚΕΠ 439/ 19

ISBN 978-960-16-8217-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09, ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
Τ.Θ. 1213, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: [http:// www.patakis.gr](http://www.patakis.gr) • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία	7
1.1. Η γέννηση της κοινωνιολογίας	7
1.1.1. Αντικείμενο της κοινωνιολογίας	13
1.2. Κοινωνιολογική θεώρηση	15
1.2.1. Ένα παράδειγμα εφαρμογής της «κοινωνιολογικής φαντασίας».....	16
1.2.2. Οι θεμελιωτές της κοινωνιολογίας.....	17
A. Κοντ	17
K. Μαρξ	19
E. Ντυρκέμ	21
M. Βέμπερ	25
1.2.3. Κοινωνιολογικές σχολές	27
1.3. Η διεπιστημονική προσέγγιση.....	31
1.4. Η χρησιμότητα της κοινωνιολογίας	36
Ερωτήσεις από το Βιβλίο Μαθητή	37
Θέματα για επανάληψη	39
2. Μορφές κοινωνικής οργάνωσης - Ελληνική κοινωνία	42
2.1. Από την αγροτική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας	42
Αγροτικές κοινωνίες.....	42
Βιομηχανική κοινωνία	46
Μεταβιομηχανική κοινωνία	54
2.2. Σύγχρονες κοινωνίες.....	55
2.2.1. Τα στάδια ανάπτυξης των σύγχρονων κοινωνιών	56
2.3. Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας	61
Ερωτήσεις από το Βιβλίο Μαθητή	70
Θέματα για επανάληψη	72
3. Κοινωνικοποίηση και κοινωνικός έλεγχος	74
3.1. Οι στόχοι της κοινωνικοποίησης και η σημασία του κοινωνικού περιβάλλοντος για τον άνθρωπο.....	74
3.2. Ανάπτυξη του κοινωνικού εαυτού – Οι διαφορετικές προσεγγίσεις.....	86
3.3. Φορείς κοινωνικοποίησης.....	90
3.3.1. Πρωτογενείς φορείς κοινωνικοποίησης.....	94

3.3.2. Δευτερογενείς φορείς κοινωνικοποίησης.....	96
3.4. Κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου	102
3.5. Η κοινωνικοποίηση ως συνεχής διαδικασία κοινωνικής μάθησης	106
Ερωτήσεις από το Βιβλίο Μαθητή	108
Θέματα για επανάληψη	108
4. Η σύγχρονη ελληνική οικογένεια: μορφές, προβλήματα και προοπτικές.....	110
4.1. Μορφές, λειτουργίες και κοινωνικο-οικονομικές βάσεις της ελληνικής οικογένειας.....	110
4.1.1. Μορφές οικογένειας στο παρόν και το πρόσφατο παρελθόν	116
4.2. Καταμερισμός εργασίας στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια.....	122
4.3. Μαθαίνοντας τον ρόλο του άνδρα και τον ρόλο της γυναίκας: ένα παράδειγμα πρωτογενούς κοινωνικοποίησης	125
4.4. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας.....	130
Ερωτήσεις από το Βιβλίο Μαθητή	133
Θέματα για επανάληψη.....	134
Παραθέματα για επεξεργασία	137
Κριτήρια Αξιολόγησης	169
Απαντήσεις στα Θέματα για επανάληψη και στα Κριτήρια Αξιολόγησης	000
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών	000

Πρόλογος

Το βιβλίο αυτό φιλοδοξεί να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών που θα εξεταστούν στις Πανελλαδικές εξετάσεις στο μάθημα της Κοινωνιολογίας, αλλά και των εκπαιδευτικών που καλούνται να τους προετοιμάσουν.

Περιλαμβάνει:

- **Παρουσίαση της ύλης του σχολικού βιβλίου μέσα από ερωτήσεις ανοικτού τύπου.**
- Αναλυτικές **επεξηγήσεις των βασικών σημείων** της ύλης, προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη κατανόηση της κοινωνιολογικής θεωρίας και των ζητημάτων που αυτή πραγματεύεται.
- Διακριτά πλαίσια με πρόσθετες πληροφορίες που είτε επεξηγούν είτε εμπλουτίζουν τη θεώρηση του σχολικού βιβλίου με σύγχρονο υλικό.
- **Παραθέματα** που συμβάλλουν στη βαθύτερη κατανόηση της διδακτέας ύλης.
- Απαντήσεις σε όλες τις **ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου.**
- Οδηγίες για την ανάλυση εικόνων με βάση θεωρητικές κατηγορίες της κοινωνιολογίας.
- **Επαναληπτικές ασκήσεις** ανά κεφάλαιο.
- **Ασκήσεις με παραθέματα** με υποδείξεις για την απάντησή τους.
- **Κριτήρια αξιολόγησης** ανά κεφάλαιο και επαναληπτικά.

Εισαγωγή στην κοινωνιολογία

1.1. Η γέννηση της κοινωνιολογίας

1. Ποιο είναι το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννήθηκε η κοινωνιολογία;

ερωτ.
1 α.β.

Η κοινωνιολογία γεννήθηκε στη δυτική Ευρώπη πριν από 150 χρόνια. Υπήρχαν συγκεκριμένες αιτίες γι' αυτό, οι οποίες σχετίζονται με δύο επαναστάσεις:

- τη Γαλλική Επανάσταση (1789)
- τη βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία κατά τον 18ο αιώνα.

Αλλαγές που προκάλεσε η βιομηχανική επανάσταση:

- εισαγωγή της μηχανής στους χώρους δουλειάς
- ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου
- έξοδος των αγροτών από την ύπαιθρο και εγκατάστασή τους σε πόλεις
- εμφάνιση της εργατικής τάξης, καθώς πρώην αγρότες αναζήτησαν εργασία στα αναπτυσσόμενα εργοστάσια
- συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων στις πόλεις.

Κοινωνικές επιπτώσεις αυτών των αλλαγών

- Οι αλλαγές προκαλούν στους ανθρώπους ανασφάλεια και ανησυχία, καθώς διαλύονται οι παραδοσιακοί και κοινωνικοί δεσμοί.
- Αλλάζει η λειτουργία της οικογένειας.
- Δημιουργούνται νέες τεχνικές παραγωγής.
- Εμφανίζονται νέες κοινωνικές τάξεις.
- Εμφανίζονται νέα ήθη και δυσεπίλυτα κοινωνικά προβλήματα.
- Αλλάζει η αντίληψη της κοινωνίας για τη φτώχεια (π.χ. Ο ενοχλητικός ζητιάνος της προβιομηχανικής κοινωνίας, που ζούσε σε άσυλα εγκλεισμού, δίνει τη θέση του στον σύγχρονο φτωχό, που εξαναγκάζεται να δουλέψει, αφού θεσπίζεται νόμος που απαγορεύει την επαιτεία).

Προσπάθειες για την επίλυση των προβλημάτων

Οι πολιτικοί της εποχής εκείνης:

- Προσπάθησαν να θεραπεύσουν τα κοινωνικά προβλήματα και να ελέγξουν καλύτερα την κοινωνία.
- Ορίζουν επιτροπές που κάνουν επιτόπιες παρατηρήσεις και έρευνες, όπως αυτές των

Επιθεωρητών Εργασίας στη Βρετανία, στις οποίες περιγράφονται η ζωή και οι συνθήκες εργασίας της νεοεμφανιζόμενης εργατικής τάξης.

- Πολλοί στοχαστές άρχισαν να ασχολούνται με την επιστημονική διερεύνηση των κοινωνικών μετασχηματισμών και των αιτίων τους.

Αυτό είναι το κοινωνικο-ιστορικό περιβάλλον μέσα στο οποίο γεννήθηκε η κοινωνιολογία.

Γαλλική και βιομηχανική επανάσταση → φέρνουν αλλαγές στην οικονομία και την κοινωνία → πολιτικοί αναλαμβάνουν δράση για τη θεραπεία των κοινωνικών προβλημάτων που δημιουργήσαν αυτές οι αλλαγές → στοχαστές αναζητούν τις αιτίες των αλλαγών → αυτή η διανοητική δράση οδηγεί στη γέννηση της κοινωνιολογίας.

2. Τι αλλαγές έφερε και τι επιπτώσεις είχε η βιομηχανική επανάσταση;

- **Αλλαγές που προκάλεσε η βιομηχανική επανάσταση:** εισαγωγή της μηχανής στους χώρους δουλειάς, ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου, έξοδος των αγροτών από την ύπαιθρο και εγκατάστασή τους σε πόλεις, εμφάνιση της εργατικής τάξης, δηλαδή πρώην αγρότες που αναζήτησαν εργασία στα αναπτυσσόμενα εργοστάσια, συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων στις πόλεις.
- **Κοινωνικές επιπτώσεις αυτών των αλλαγών:** ανασφάλεια και ανησυχία στους ανθρώπους, καθώς διαλύθηκαν οι παραδοσιακοί και κοινωνικοί δεσμοί, αλλαγή στη λειτουργία της οικογένειας, δημιουργία νέων τεχνικών στην παραγωγή, εμφάνιση νέων κοινωνικών τάξεων, νέων πθών, δυσεπίλυτων κοινωνικών προβλημάτων, αλλαγή της αντίληψης για τη φτώχεια (π.χ. η φιλανθρωπία εγκαταλείπεται και τη θέση της παίρνει η ακόμη και με τη βία ένταξη του φτωχού στο εργοστάσιο). (Βλ. και ερωτ. 1 καθώς και σελ. 11, Επεξηγήσεις.)

3. Ποιες ήταν οι προσπάθειες για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων που προκάλεσε η βιομηχανική επανάσταση;

Οι πολιτικοί της εποχής εκείνης προσπάθησαν να θεραπεύσουν τα κοινωνικά προβλήματα και να ελέγξουν καλύτερα την κοινωνία. Έτσι, δημιούργησαν επιτροπές για να κάνουν επιτόπιες παρατηρήσεις και έρευνες, όπως αυτές των Επιθεωρητών Εργασίας στη Βρετανία, στις οποίες περιγράφονται η ζωή και οι συνθήκες εργασίας της νεοεμφανιζόμενης εργατικής τάξης. (Βλ. και ερωτ. 1.)

4. Πώς σχετίζεται η κοινωνιολογία με τον κοινωνικό στοχασμό για την ερμηνεία και αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων;

Πολλοί στοχαστές άρχισαν να ασχολούνται με την επιστημονική διερεύνηση των κοινωνικών μετασχηματισμών και των αιτίων τους. Οι έρευνές τους διαμόρφωσαν σταδιακά

το αντικείμενο και τις μεθόδους της επιστήμης που μελετά την κοινωνία, της κοινωνιολογίας.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

► Η Γαλλική Επανάσταση (1789).

Κοινωνική επανάσταση που κατέργησε την απόλυτη μοναρχία στη Γαλλία και τα εκ γενετής προνόμια των ευγενών. Επηρέασε όλους τους λαούς της Ευρώπης στην πάλη τους ενάντια στην εκμετάλλευση και την απολυταρχική διακυβέρνηση.

Το κεντρικό σύνθημα της Γαλλικής Επανάστασης *Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφούνη* αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ελεύθερου κοινωνικού προβληματισμού, ο οποίος είναι ένα από τα θεμέλια της ανάπτυξης της κοινωνιολογίας. Σε αυτό συνέβαλαν αποφασιστικά οι ιδέες του Διαφωτισμού.

Οι **διαφωτιστές** υποστήριζαν ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη λογική (ορθολογιστικός τρόπος σκέψης) και τις εμπειρικές επιστήμες να κατανοήσει τη φυσική και κοινωνική πραγματικότητα και να λύσει τα προβλήματά του, καθώς είναι υπεύθυνος για τη ζωή του.

Αυτή η άποψη έρχεται σε αντίθεση με τις θεοκρατικές ιδέες που κυριαρχούσαν μέχρι τότε, σύμφωνα με τις οποίες ό,τι συμβαίνει στη ζωή κάθε ανθρώπου είναι «θέλημα Θεού». Η θεοκρατική αντίληψη ότι υπάρχει μοίρα που δεν μπορεί κανείς να την αποφύγει εμποδίζει την ανάπτυξη της κοινωνιολογίας, που είναι η λογική και επιστημονική εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων (ανεργία, πόλεμος, φτώχεια, μετανάστευση) και του τρόπου που αυτά επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων.

Για να μελετήσει κάποιος τη φτώχεια και τις αιτίες της πρέπει να έχει την πεποίθηση ότι η φτώχεια, ο πόλεμος, η ανεργία δεν είναι «δοσμένα από τον Θεό», αλλά αποτελούν φαινόμενα κοινωνικά, που έχουν τις ρίζες τους σε οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς και πολιτισμικούς παράγοντες.

► Η βιομηχανική επανάσταση (18ος αιώνας στην Αγγλία).

Η εισαγωγή των μηχανών στην παραγωγή άλλαξε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων. Η περίοδος 1780-1820 στην Αγγλία είναι αυτή που η μηχανή μπαίνει στην παραγωγή. Η χρησιμοποίηση της μηχανής άρχισε από την υφαντουργία, καθώς το 1771 λειτούργησε βιομηχανικό κλωστήριο στην Αγγλία. Η μηχανή μπήκε αμέσως μετά στη μεταλλουργία, ενώ ο Βατ το 1781 τελειοποίησε την ατμομηχανή. Οι συγκοινωνίες έγιναν ταχύτερες, το σιδηροδρομικό δίκτυο επεκτάθηκε.

Η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησε τα μεγάλα εργοστάσια γύρω από τα οποία συγκεντρώθηκαν χιλιάδες άνθρωποι προκειμένου να εργαστούν, συγκροτώντας έτσι μεγάλες βιομηχανικές πόλεις. Τη μετακίνηση αυτή διευκόλυνε η κατάργηση της δουλοπαροικίας που οδήγησε στο να γίνει ο αγρότης ελεύθερα μετακινούμενος άνθρωπος, πέρα από τα όρια του φέουδου. Αυτοί οι ελεύθεροι αγρότες μην

έχοντας άλλους πόρους ζωής συνέρρευαν στις πόλεις και στις περιοχές γύρω από τα εργοστάσια προκειμένου να εργαστούν.

Αυτή η διαδικασία της μετακίνησης των αγροτών στις πόλεις, που ονομάζεται «**αγροτική έξοδος**», στην Αγγλία έγινε και με βίαιο τρόπο σε πολλές περιοχές. Ήδη από τον 16ο αιώνα στην Αγγλία είχε εφαρμοστεί ο **Νόμος των Περιφράξεων**. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, όσα τμήματα ελεύθερης γης μπορούσαν να χρησιμοποιούν οι αγρότες (βοσκοτόπια για τα ζώα τους, δάση από τα οποία έπαιρναν ξυλεία για τον χειμώνα ή είχαν μικρές καλλιέργειες κτλ.) ιδιωτικοποιήθηκαν και πέρασαν στα χέρια των φεουδαρχών, οι οποίοι τα μετέτρεψαν σε βοσκοτόπια προκειμένου να εμπορευτούν το μαλλί από τα κοπάδια τους. Έτσι, **οι χωρικοί που ζούσαν στις περιοχές αυτές υποχρεώνονταν να τις εγκαταλείψουν και να καταφύγουν στις πόλεις, για να εργαστούν ως φθινό εργατικό δυναμικό στις αναπτυσσόμενες βιοτεχνίες που αργότερα έγιναν βιομηχανίες**. Αυτή την κατάσταση περιγράφει η έκφραση της εποχής «τα πρόβατα έτρωγαν ανθρώπους». Η ραγδαία αναπτυσσόμενη εργοστασιακή παραγωγή έγινε η μοναδική δυνατότητα απασχόλησης για τους πρώην δουλοπάροικους, οι οποίοι πήγαιναν στις πόλεις αναζητώντας ένα εισόδημα.

Η είσοδος της μηχανής στην παραγωγή εκτόπισε πολλούς εργαζόμενους στην ανεργία, καθώς κατέστρεψε πολλά βιοτεχνικά εργαστήρια που δεν άντεξαν τον ανταγωνισμό της μεγάλης βιομηχανίας.

Συνέπεια της εκβιομηχάνισης και της ανεργίας που ακολούθησε ήταν η όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων, όπως η φτώχεια, οι πολλές ώρες δουλειάς στα εργοστάσια, η παιδική εργασία, οι άθλιες συνθήκες κατοικίας και διαβίωσης των εργατών στις νέες βιομηχανικές πόλεις, ο αλκοολισμός, τα συχνά διαζύγια, η εγκατάλειψη νεογέννητων σε ορφανοτροφεία καθώς οι γονείς δεν μπορούσαν να τα μεγαλώσουν. Οι βιομήχανοι προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους χρησιμοποιούσαν γυναίκες και παιδιά ως εργατικό δυναμικό, επειδή έπαιρναν μικρότερο μεροκάματο από τους άντρες και σε ορισμένες εργασίες ήταν πιο αποδοτικοί (π.χ. τα παιδιά επειδή ήταν μικρόσωμα μπορούσαν να δουλέψουν σε στενές γαλαρίες ανθρακωρυχείων).

► **«Ο ενοχλητικός ζητιάνος της προβιομηχανικής κοινωνίας, που ζούσε σε άστυλα εγκλεισμού, δίνει τη θέση του στον σύγχρονο φτωχό, που εξαναγκάζεται να δουλέψει, αφού θεσπίζεται νόμος που απαγορεύει την επαιτεία».**

Προβιομηχανική κοινωνία είναι η κοινωνία πριν τη βιομηχανική επανάσταση. Ουσιαστικά, όλες οι κοινωνίες πριν τον 18ο αιώνα, κατά τον οποίο εισήλθε η μηχανή στην παραγωγή, είναι προβιομηχανικές. Η βιομηχανία απασχόλησε τους πρώην δουλοπάροικους. Όμως ήταν τόσο άθλιες οι συνθήκες εργασίας στη βιομηχανία που πολλοί φτωχοί επέλεξαν να μην εργαστούν εκεί, αλλά να προσπαθήσουν με άλλους τρόπους να βρουν λύση στο πρόβλημα της επιβίωσης. Δημιουργήθηκαν έτσι ομάδες περιπλα-

νώμενων ανθρώπων, οι οποίοι έκλεβαν ή ζητιάνευαν. Ωστόσο, οι μεγάλες ανάγκες της βιομηχανίας σε εργατικά χέρια οδήγησαν στην αναγκαστική στρατολόγηση όλων στη βιομηχανική εργασία, ακόμη και διά της βίας. Χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και αστυνομικά μέτρα και ποινές κατά των περιπλανώμενων, π.χ. **όποιον συλλάμβαναν για τρίτη φορά να ζητιανεύει τον τιμωρούσαν με την ποινή του θανάτου.** Η αστυνομία πήγαινε τους φτωχούς σε «οίκους φτωχών» και έμεναν εκεί για ένα μικρό χρονικό διάστημα, μέχρι να βρουν εργασία σε κάποιο εργοστάσιο. Η φιλανθρωπία θεωρήθηκε πράξη χωρίς κανένα νόημα και ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας απέκτησε, με σκληρό τρόπο, νόημα η φράση του Αποστόλου Παύλου «ο μη εργαζόμενος μηδέ εσθιέτω».

► **«Οι αλλαγές που συντελούνται την περίοδο αυτή προκαλούν στον κόσμο μεγάλη ανασφάλεια και ανησυχία, αφού διαλύονται οι παραδοσιακοί κοινωνικοί δεσμοί και επηρεάζονται οι λειτουργίες της οικογένειας».**

Πριν τη βιομηχανική επανάσταση οι άνθρωποι ζούσαν κυρίως σε μικρές κοινότητες (χωριά) ενώ ένα μικρό τμήμα του πληθυσμού έμενε σε πόλεις. Για πολλούς αιώνες η ζωή των «χωρικών» έμενε σχεδόν αμετάβλητη σε βαθμό που ο Αμερικανός εθνολόγος Ρόμπερτ Ρένφιλντ, στο έργο του *Κοινωνία και πολιτισμός των χωρικών* (1970), έγραψε αναφερόμενος στους χωρικούς του Ησιόδου, στους Άγγλους χωρικούς του 19ου αιώνα και στους χωρικούς του Γιουκατάν στο Μεξικό: «Αν ήταν δυνατό κάποιο καλόβολο πνεύμα να μεταφέρει ένα χωρικό από οποιαδήποτε από τις τρεις αυτές κοινότητες σε οποιαδήποτε από τις άλλες δύο και να του δώσει τη γνώση της γλώσσας του χωριού στο οποίο θα τον μετέφερε, ο χωρικός αυτός θα ένιωθε πολύ σύντομα σαν να ήταν στο δικό του χωριό. Και τούτο γιατί οι βασικοί προσανατολισμοί της ζωής θα παρέμεναν αναλλοίωτοι» (όπως παρατίθεται στο Τσαούσης, 1984).

Σε αυτές τις κοινότητες, όπως αναλύει και ο Γερμανός κοινωνιολόγος Τένις, υπήρχαν σχέσεις αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης ανάμεσα στους κατοίκους. Όλοι γνωρίζονταν μεταξύ τους. Αντίθετα, οι σχέσεις στις πόλεις είναι απρόσωπες. Ας φανταστούμε λοιπόν πώς βίωναν οι χωρικοί εκείνης της εποχής τη διάλυση των κοινωνικών τους σχέσεων στο χωριό, καθώς οι ίδιοι ή οι συγχωριανοί τους αναγκάζονταν να μετοικήσουν σε πόλεις και να ζήσουν με νέες συνήθειες ανάμεσα σε άγνωστους ανθρώπους. **Η ανασφάλεια και η ανησυχία ήταν μόνιμο συναίσθημα, καθώς οι αλλαγές στη ζωή τους ήταν τεράστιες.**

Αλλαγές επήλθαν, επίσης, στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας. Η γυναίκα από νοικοκυρά έγινε εργάτρια, οι εκτεταμένες οικογένειες έγιναν πυρηνικές (το ζευγάρι και τα παιδιά τους), εμφανίστηκαν μονογονεϊκές οικογένειες (άγαμες μητέρες στις πόλεις όπως τις περιγράφει ο Ουγκό στο μυθιστόρημά του *Οι άθλιοι*). Πολλές λειτουργίες της οικογένειας (ανατροφή παιδιών, γερόντων) αναλήφθηκαν από άλλους θεσμούς (οικοτροφεία, σχολεία, γηροκομεία κτλ.).

► **«Πολλοί στοχαστές άρχισαν να ασχολούνται με την επιστημονική διερεύνηση των κοινωνικών μετασχηματισμών και των αιτίων τους».**

Οι πόλεις της βιομηχανικής επανάστασης ήταν γεμάτες από φτωχούς και εξαθλιωμένους ανθρώπους, με τον αλκοολισμό, την πορνεία και την εγκληματικότητα να κινούνται σε υψηλά επίπεδα.

Πολλοί στοχαστές άρχισαν να αναγνωρίζουν ότι η εγκληματικότητα δεν ήταν «φυσικό» φαινόμενο, ένα χαρακτηριστικό της «φύσης του ανθρώπου». Ο Βέλγος μαθηματικός Αδόλφος Κετελέ συσχέτισε στατιστικά τα είδη των εγκλημάτων και τη συχνότητά τους με το οικονομικό επίπεδο των κατοίκων διαφόρων περιοχών. Η έρευνά του, αν και στατιστική, ήταν μια ρωγή στη μέχρι τότε εδραιωμένη πεποίθηση ότι κάποιοι άνθρωποι είναι «από τη φύση τους» εγκληματίες, καθώς φάνηκε ότι η πενία ευθύνεται για τις κλοπές, την πορνεία και τον αλκοολισμό. Μέσα από τέτοιες έρευνες πολλοί στοχαστές προσπάθησαν να χαράξουν κοινωνική πολιτική για την επίλυση των προβλημάτων.

► **Κοινωνικός στοχασμός και κοινωνιολογία.**

Από την αρχαιότητα κιάλας πολλοί στοχαστές ασχολήθηκαν με την οργάνωση και τη λειτουργία των κοινωνικών ομάδων, των πόλεων, και αναζήτησαν τα αίτια της φτώχειας, των πολέμων κτλ. Οι πιο γνωστοί είναι ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης, ο Ξενοφώντας, ο Θουκυδίδης, ο Πλούταρχος, οι σοφιστές. Όμως, παρά το αξιόλογο έργο τους, η συστηματική επιστημονική μελέτη της κοινωνίας και των κοινωνικών φαινομένων ξεκινά πριν από 150 περίπου χρόνια, στα μέσα του 19ου αιώνα. Πριν τον 19ο αιώνα έχουμε αναπτυγμένο τον κοινωνικό στοχασμό, σκέψεις πάνω στο ποια είναι η φύση του ανθρώπου, πώς πρέπει να οργανωθούν καλύτερα η οικονομία, η κοινωνία και η πολιτεία. Όμως αυτός ο στοχασμός δεν είναι επιστημονική ανάλυση της κοινωνίας. Η προσπάθεια επιστημονικής ανάλυσης της κοινωνίας ξεκινά ουσιαστικά τον 19ο αιώνα και μέσα από την ανάπτυξή του προκύπτει η επιστήμη της Κοινωνιολογίας.

Βαν Γκογκ, *Οι πατατοφάγοι*, 1885, Μουσείο Βαν Γκογκ, Άμστερνταμ. Σκηνή από τη σκληρή ζωή των ανθρακορύχων του 19ου αιώνα.

1.1.1 Αντικείμενο της κοινωνιολογίας

1. Τι μελετά η κοινωνιολογία;

- Η κοινωνιολογία ερευνά την ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως αυτή εκδηλώνεται στο πλαίσιο μιας ομάδας και πάντα σε σχέση με άλλα άτομα και με άλλες ομάδες.
- Ασχολείται με το κοινωνικό σύνολο και εξετάζει το άτομο μέσα στις κοινωνικές του σχέσεις.
- Παραδείγματα ερωτημάτων που απασχολούν την κοινωνιολογία:
 - Γιατί οι συνθήκες της ζωής μας είναι τόσο διαφορετικές από αυτές των γονιών ή των παππούδων μας;
 - Προς ποια κατεύθυνση θα κινηθούν οι μεταβολές στο μέλλον;
 - Πώς επιδρούν οι μεταβολές αυτές στη συναισθηματική ή την επαγγελματική ζωή μας;
 - Τι σημαίνει βιομηχανική κοινωνία;
 - Τι είναι η αστικοποίηση και πώς επηρεάζει τις οικογενειακές σχέσεις;
 - Ποιοι λόγοι οδήγησαν την πολιτεία στη δημιουργία σχολείων και ποια είναι η σχέση της εκπαίδευσης με την κοινωνική ανέλιξη των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων;
 - Γιατί υπάρχει φτώχεια στον κόσμο, ποια είναι τα αίτιά της και ποιες οι συνέπειές της για την υγεία και την εκπαίδευση;
 - Γιατί υπάρχουν προκαταλήψεις, συγκρούσεις, πόλεμοι και ποια είναι η σχέση τους με πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα;
 - Πώς γεννήθηκε το κράτος στο δυτικό κόσμο;
 - Τι είναι εξουσία, ποιος την ενσαρκώνει και ποια είναι η σχέση της με την οικονομία;
 - Γιατί τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική είναι χαμηλά;
 - Πώς επιδρούν η παγκοσμιοποίηση και οι νέες τεχνολογίες στις κοινωνικές σχέσεις και τον τρόπο ζωής;

2. Ποιο είναι το αντικείμενο της κοινωνιολογίας;

Η κοινωνιολογία λοιπόν έχει ως αντικείμενο μελέτης τα κοινωνικά φαινόμενα, τη δράση των κοινωνικών ομάδων, τις σχέσεις μεταξύ ατόμου και ομάδων, τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων, τις κοινωνικές διαδικασίες και ειδικότερα τον μετασχηματισμό των κοινωνιών.

ερώτ.
2 σ.β.

3. Ποια είναι η σχέση του έρωτα με τον γάμο από κοινωνιολογική άποψη, σύμφωνα με τον Άντονι Γκίντενς;

Ο έρωτας δεν είναι προϋπόθεση για τον γάμο ούτε στις σύγχρονες κοινωνίες αλλά ούτε και παλιότερα, όπως έχουν δείξει ιστορικές μελέτες. Στον Μεσαίωνα σχεδόν κανένας γάμος δε γινόταν από έρωτα. Ενδεχομένως ο έρωτας να ήταν μια εμπειρία που δεν είχαν ζήσει πολλοί άνθρωποι, οι οποίοι παντρεύονταν για καθαρά πρακτικούς σκο-

πούς: για να παραμείνει η περιουσία στην οικογένεια. Αντίθετα, σήμερα πολλοί γάμοι γίνονται από έρωτα και στην κοινή λογική έχει εμπεδωθεί η αντίληψη ότι ο έρωτας είναι προϋπόθεση για τον γάμο. Αυτή η αλλαγή δείχνει ότι **ο έρωτας και η σχέση του με τον γάμο δεν μπορούν να νοηθούν ως ένα φυσικό κομμάτι της ανθρώπινης ζωής**: είναι προϊόν σύνθετων ιστορικών διεργασιών και αλλαγών στην οικονομία, την κοινωνία, την πολιτική, τους θεσμούς κτλ. Αυτές οι αλλαγές έφεραν και αλλαγές στις αντιλήψεις των ανθρώπων.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

► Η κοινωνιολογία είναι η επιστήμη που μελετά:

- **Τα κοινωνικά φαινόμενα:** Ανεργία, φτώχεια, πόλεμος, μετανάστευση κ.ά. – ποιοι είναι οι παράγοντες που τα προκαλούν, πώς εξελίσσονται, πώς επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων.
- **Τη δράση των κοινωνικών ομάδων:** Πώς συμπεριφέρονται και για ποιους λόγους οι διάφορες ομάδες μεταναστών σε μια κοινωνία. Η μελέτη των κούλιγκαν, η μελέτη μιας ομάδας θρησκευόμενων ατόμων, η μελέτη μιας ομάδας μαθητών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κ.ά. Ο Άγγλος κοινωνιολόγος Πολ Γουίλις (Paul Willis) παρακολούθησε για αρκετά χρόνια μια ομάδα νέων, γιων εργατών. Η μελέτη του κατέδειξε πώς οι νέοι αυτοί συμπεριφέρονται ενάντια στους κανόνες του σχολείου, επειδή αυτή η συμπεριφορά επιβραβεύεται κοινωνικά στην ομάδα όπου ανήκουν. Όποιος έκανε φασαρία στην τάξη ή προξενούσε καταστροφές στο σχολικό κτίριο τον θεωρούσαν «μάγκα» και «άντρα». Αντίθετα, η ίδια ομάδα στιγματιζε ως «φυτό» και «σπασίκλα» όποιο μαθητή προσπαθούσε να τα πάει καλά στο σχολείο. Η μελέτη του Γουίλις προσφέρει γνώση και σημαντικό υλικό για παρέμβαση από την πολιτεία και τους εκπαιδευτικούς στον χώρο του σχολείου σε τέτοιες περιπτώσεις μαθητών.
- **Τις σχέσεις ανάμεσα στο άτομο και στην ομάδα:** Τι ευκαιρίες για καριέρα δίνονται σε μια γυναίκα που ζει σε μια ανδροκρατική κοινωνία; Ποιοι παράγοντες διαμορφώνουν τη σχολική πορεία ενός μαθητή; Πώς επιδρά ο στρατός στη διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός συγκεκριμένου ανθρώπου; Πώς επηρεάζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης το κοινό;
- **Τις σχέσεις ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες:** Ποια είναι η σχέση ανάμεσα σε μια κοινότητα μουσουλμάνων και στον υπόλοιπο χριστιανικό πληθυσμό μιας πόλης; Πώς βλέπουν οι μεν τους δε; Υπάρχουν προκαταλήψεις; Τι σχέσεις αναπτύσσουν και γιατί; Αν υπάρχουν μεικτοί γάμοι ανάμεσα σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον θέμα για να ερευνηθεί από την κοινωνιολογία.
- **Τις κοινωνικές διαδικασίες και τον μετασχηματισμό των κοινωνιών:** Πώς γεννήθηκε το κράτος; Γιατί αλλάζουν ή/και εξαφανίζονται κάποιοι θεσμοί; Είναι η σημερινή οικογένεια όπως ήταν πριν από 150 χρόνια;

► Ποια είναι τα βασικά στοιχεία της κοινωνιολογικής συλλογιστικής.

Ο κοινωνιολογικός τρόπος σκέψης, η κοινωνιολογική θεώρηση της οικονομίας, της πολιτικής, του πολιτισμού, της καθημερινής μας ζωής προϋποθέτουν κάποιες βασικές παραδοχές που συνιστούν αυτό που ο κοινωνιολόγος Μοντλιμπέρ (Mondlibert, 1998) αποκαλεί «κοινωνιολογική συλλογιστική». Αυτές οι παραδοχές είναι:

- **Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον.** Δεν υπάρχει άνθρωπος έξω από κάποια ομάδα. Η προσωπικότητα του ανθρώπου διαμορφώνεται μέσα στην κοινωνία. Κανείς δε γεννιέται καλός ή κακός, εργατικός ή τεμπέλης. Τέτοιον τον κάνει το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει.

«Το κοινωνικό εξηγείται από το κοινωνικό». (Εμίλ Ντυρκέμ)

- **Ο άνθρωπος δεν είναι παντού και πάντοτε ο ίδιος.** Αλλάζει μέσα στον χώρο και τον χρόνο. Οι συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα, οι αξίες, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, η άποψη για το καλό και το κακό αλλάζουν από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή. Δεν υπάρχουν αντιλήψεις, συνήθειες, τρόπος ζωής που να είναι οικουμενικά, να είναι δηλαδή αποδεκτά από όλους τους ανθρώπους.
- **Οι ομάδες διαφοροποιούνται και μεταδίδουν από τη μια γενιά στην άλλη τα χαρακτηριστικά της ιδιαιτερότητάς τους.** Τα έθνη (Έλληνες, Αλβανοί, Ρουμάνοι, Βούλγαροι κ.ά.), οι θρησκευτικές ομάδες (χριστιανοί, μουσουλμάνοι) προσπαθούν να μεταβιβάσουν στην επόμενη γενιά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως τη γλώσσα, τη θρησκεία, έναν συγκεκριμένο τρόπο αντίληψης του κόσμου, διάφορες συνήθειες κ.ά.
- **Οι σχέσεις μεταξύ των ομάδων προξενούν σχέσεις ανταγωνισμού, ελέγχου και κυριαρχίας.** Οι σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες δεν είναι ισότιμες και αρμονικές. Όλοι οι μεγάλοι θεωρητικοί της κοινωνιολογίας επισήμαναν ότι ανάμεσα στις διάφορες ομάδες υπάρχει ανταγωνισμός για την επιβίωση (Ντυρκέμ), πάλη ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις που έχουν αντίθετα συμφέροντα (Μαρξ), εντάσεις και συγκρούσεις που προκαλούνται από την προσπάθεια μιας κυρίαρχης ομάδας να επιβάλει τις αντιλήψεις και τις αξίες της στις υπόλοιπες ομάδες (Βέμπερ).

1.2. Κοινωνιολογική θεώρηση

1. Τι σημαίνει «κοινωνιολογική φαντασία»; Ποιος χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο;

ερώτ.
3 α.β.

Ο όρος «κοινωνιολογική φαντασία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Αμερικανό κοινωνιολόγο Τσαρλς Ράιτ Μιλς και σημαίνει την ικανότητα ενός ανθρώπου να συνδέει αυτό που συμβαίνει στην προσωπική καθημερινή του ζωή με ιστορικά γεγονότα

και κοινωνικά φαινόμενα, να αναλύει τις καθημερινές του εμπειρίες με αναγωγή στις γενικότερες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.

1.2.1 Ένα παράδειγμα εφαρμογής της κοινωνιολογικής φαντασίας

Τις περισσότερες φορές δε σκεπτόμαστε κοινωνιολογικά, δεν έχουμε κοινωνιολογική συλλογιστική, όπως την περιγράψαμε προηγουμένως. Αναζητούμε «αποδιοπομπαίους τράγους» στους οποίους επιρρίπτουμε όλες τις ευθύνες για κάτι αρνητικό που συμβαίνει στη ζωή μας ή στην κοινωνία που ζούμε.

Κάποιος, για παράδειγμα, μένει άνεργος και θεωρεί ότι φταίνει οι μετανάστες που παίρνουν τις θέσεις εργασίας. Αυτό όμως αποτελεί μια επιφανειακή και λανθασμένη τελικά άποψη. Αν ο άνεργος διαβάσει, ενημερωθεί, συζητήσει το θέμα με ανθρώπους που γνωρίζουν, θα αρχίσει να σχετίζει την ανεργία με την οικονομική πολιτική της χώρας, το οικονομικό σύστημα που προκρίνει τα κέρδη των επιχειρήσεων και όχι τις ανάγκες των ανθρώπων, τους χαμηλούς μισθούς που σπρώχνουν τους περισσότερους εργαζόμενους να αναζητούν και δεύτερη θέση εργασίας, τα ελάχιστα προσόντα που ενδεχομένως να έχει ως εργαζόμενος, λόγω της μη φοίτησης σε υψηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες για αντικειμενικούς κοινωνικούς λόγους (π.χ. προέρχεται από φτωχή οικογένεια, αναγκάστηκε από μικρός να εργαστεί και να εγκαταλείψει το σχολείο).

ερώτ.
4 σ.β.

1. Είναι χρήσιμη η κοινωνιολογική φαντασία στους μη κοινωνιολόγους;

Η κοινωνιολογική φαντασία, όπως και η γνώση της κοινωνιολογίας, είναι απαραίτητη σε όλους μας. Η κοινωνιολογική φαντασία βοηθά τον άνθρωπο να αμφισβητήσει τις κατεστημένες οικονομικές και πολιτικές δομές, να ασκήσει κριτική στις απλοϊκές και λανθασμένες απόψεις που κυριαρχούν στην κοινή γνώμη, να διαμορφώσει τη δική του άποψη και να ενεργήσει αποτελεσματικά τόσο ως επαγγελματίας/εργαζόμενος όσο και ως ενεργός πολίτης. Αξιοποιούμε λοιπόν την κοινωνική θεωρία, για να εξηγήσουμε και να κατανοήσουμε μια εμπειρία μας με βάση άλλες εμπειρίες, αλλά και γενικές ιδέες για τον κόσμο γύρω μας. Έτσι συνδέουμε την κοινωνική θεωρία με τη βιωματική εμπειρία.

ερώτ.
5 σ.β.

2. Τι σημαίνει κοινότητα ή συμβατική γνώση; Να δώσετε ένα παράδειγμα τέτοιου είδους γνώσης.

Κοινότητα ή συμβατική γνώση είναι αυτό που οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν αλήθεια χωρίς να το υποβάλλουν σε κριτικό και λογικό έλεγχο, χωρίς τη γόνιμη αμφισβήτηση ότι μπορεί τα πράγματα να μην είναι έτσι αλλά διαφορετικά. Αυτό δε σημαίνει ότι κάθε κοινότητα ή συμβατική γνώση είναι λανθασμένη. Μπορεί να είναι και σωστή και να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ωστόσο, το ζητούμενο για την επιστήμη της κοινωνιολογίας και την κοινωνιολογική θεώρηση είναι να εξετάζουμε το κάθε φαινόμενο από πολλές πλευρές, γνωρίζοντας ότι είναι αποτέλεσμα πολλών κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών παραμέτρων.

3. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στην καθημερινή θεωρητική σκέψη και την κοινωνική θεωρία;

Καθημερινά ερχόμαστε σε επαφή με πολλά κοινωνικά φαινόμενα και αντιμετωπίζουμε και οι ίδιοι πολλά προβλήματα. Προσπαθούμε να τα ερμηνεύσουμε όλα αυτά χρησιμοποιώντας διάφορες έννοιες και θεωρίες που προέρχονται από συζητήσεις με φίλους, από κάτι που έχουμε πληροφορηθεί από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι κύριες διαφορές ανάμεσα στην καθημερινή θεωρητική σκέψη και την κοινωνική θεωρία είναι:

- α.** Η κοινωνική θεωρία είναι πιο **συστηματική** σε ό,τι αφορά την εμπειρία και τις ιδέες, οι οποίες πρέπει ως σχέσεις λογικής ακολουθίας, να απορρέουν η μία από την άλλη και όχι να αναιρούν η μία την άλλη.
- β.** Κατά τη διαδικασία της λογικής διάταξης των ιδεών της κοινωνικής θεωρίας εμφανίζονται «**δευτερογενή**» **προβλήματα** που συνδέονται με το φαινόμενο που προσπαθούμε να εξηγήσουμε (π.χ. για το φαινόμενο της ανεργίας θα πρέπει να εξετάσουμε το θέμα της αγοράς εργασίας και των επαγγελματιών που έχουν ζήτηση, την απαιτούμενη κατάρτιση για την άσκηση αυτών των επαγγελματιών, τη σχετική εκπαίδευση και τα ιδρύματα όπου αυτή παρέχεται κτλ.).
- γ.** Η θεωρητική προσέγγιση ενός θέματος **δεν προϋποθέτει τη βιωματική σχέση με αυτό ή την άμεση εμπειρία**. Στηρίζεται σε ερευνητικά δεδομένα που υπερβαίνουν και συχνά δε συμφωνούν με αυτό που «βλέπουν τα μάτια μας» (π.χ., όπως δεχόμαστε ότι η γη είναι στρογγυλή, αν και δεν την έχουμε δει ποτέ ολόκληρη με τα μάτια μας).
- δ.** Η κοινωνική θεωρία συνήθως ανατρέπει τις πεποιθήσεις μας, καθώς δείχνει ότι αυτές στηρίζονταν σε μια απλοϊκή και συχνά μη ορθολογική κατανόηση της πραγματικότητας. Για παράδειγμα, η διαπίστωση πως «οι μελέτες έδειξαν ότι η νεανική παραβατικότητα αυξάνεται όσο μειώνεται ο εκκλησιασμός των νέων» σχετίζει αιτιωδώς δύο φαινόμενα (νεανική παραβατικότητα – εκκλησιασμός), αγνοώντας ότι υπάρχουν πάρα πολλοί άλλοι παράγοντες που εμπλέκονται στη νεανική παραβατικότητα και οι οποίοι στις συγκεκριμένες μελέτες δεν έχουν ληφθεί υπόψη, όπως η ηλικία, που επηρεάζει άμεσα τους δύο προηγούμενους παράγοντες (τον εκκλησιασμό και την παραβατικότητα).
Άρα, κάθε επιστημονική εργασία οφείλει να ερευνήσει σε βάθος όλους τους παράγοντες.

1.2.2 Οι θεμελιωτές της κοινωνιολογίας

A. Κοντ (A. Comte, 1798-1857)

Γάλλος κοινωνιολόγος που δημιούργησε τον όρο «κοινωνιολογία». Θεωρείται «πατέρας» της κοινωνιολογίας όχι μόνο γι' αυτό, αλλά κυρίως γιατί προσπάθησε να θεμελιώσει την κοινωνιολογία ως επιστήμη, διατυπώνοντας ένα πρόγραμμα επιστημονικής εργασίας στο πρότυπο των θετικών επιστημών. Υποστήριζε ότι η κοινωνιολογία, για να γίνει θετική επιστήμη, έπρεπε να μελετήσει

τα κοινωνικά φαινόμενα χρησιμοποιώντας τις μεθόδους και τους τρόπους παρατήρησης και ανάλυσης της φυσικής, με σκοπό να εξηγήσει με αυστηρό και αντικειμενικό τρόπο τα κοινωνικά φαινόμενα, την κοινωνική οργάνωση και τις κοινωνικές μεταβολές.

Αν και οι απόψεις του Κοντ για τη φύση των κοινωνικών φαινομένων έχουν σήμερα ξεπεραστεί, υπάρχει ακόμη στις κοινωνικές επιστήμες η θετικιστική προσέγγιση ή θετικισμός, που θεμελιώθηκε ουσιαστικά από τον Κοντ.

Θετικισμός είναι η τάση προσαρμογής των αρχών και των μεθόδων των φυσικών επιστημών στις κοινωνικές επιστήμες. Στο πλαίσιο της θετικιστικής προσέγγισης οι κοινωνικές καταστάσεις που γίνονται αντικείμενο έρευνας πρέπει να προσεγγίζονται όπως τα φυσικά φαινόμενα.

Ο Κοντ θεωρούσε ότι η κοινωνιολογία μπορούσε να φτάσει στο σημείο να προβλέπει την ανθρώπινη συμπεριφορά και να παρεμβαίνει προκειμένου να τη βελτιώσει. Διατύπωσε τολμηρά σχέδια για αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στη γαλλική κοινωνία με βάση την κοινωνιολογική θεώρηση.

ερώτ.
6 σ.β.

1. Να αναφέρετε τα τρία στάδια του ανθρώπινου πνεύματος σύμφωνα με τον Κοντ.

Ο Κοντ θεωρούσε ότι η ανθρώπινη νόηση έχει διανύσει δύο στάδια, και στην εποχή του (19ος αιώνας) βρισκόταν στο τρίτο. Το κάθε στάδιο είναι ένας διαφορετικός τρόπος προσέγγισης και ερμηνείας της πραγματικότητας που αντιστοιχεί και σε διαφορετικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Το στάδιο, κατά τον Κοντ, είναι ο τρόπος με τον οποίο σκέπτονται οι άνθρωποι για να απαντήσουν σε ερωτήματα που θέτει η φύση και η κοινωνία.

ΣΤΑΔΙΟ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
Θεολογικό στάδιο	Ο άνθρωπος αποδίδει τις αιτίες των φυσικών και κοινωνικών φαινομένων σε θεότητες, δαίμονες και γενικότερα σε μαγικές και υπερφυσικές δυνάμεις (π.χ. πιστεύουν ότι ο πόλεμος γίνεται, γιατί τον προκαλεί ο θεός του πολέμου). Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει τις πρωτόγονες κοινωνίες, τις αρχαίες κοινωνίες στις οποίες επικρατεί η πολυθεΐα (αρχαία Ελλάδα, Ρώμη κτλ.) καθώς και αυτές στις οποίες επικράτησε η μονοθεΐα (π.χ. οι χριστιανικές κοινωνίες του Βυζαντίου και των χωρών της Δυτικής Ευρώπης).	Μιλιταριστική κοινωνία Κυριαρχούν οι στρατιωτικοί (η επίγεια εξουσία), που κατέχουν την τέχνη του πολέμου, και οι ιερείς (η πνευματική εξουσία), που υποτίθεται ότι γνωρίζουν τις βουλές των υπερφυσικών δυνάμεων. Παρατηρείται μια «ειδική συμμαχία» ανάμεσά τους. Κυρίαρχη κοινωνική οντότητα είναι η οικογένεια .

Μεταφυσικό στάδιο

Οι αιτίες των φαινομένων αναζητούνται σε απόλυτες αλήθειες και αφηρημένες ιδέες όπως (στη φιλοσοφία) η φύση, που αναδεικνύεται σε πρωταρχική οντότητα, ή (στην πολιτική) η ιδέα των φυσικών δικαιωμάτων του ανθρώπου κτλ. Το στάδιο αυτό διαρκεί κατά τους αιώνες του κλασικισμού και του διαφωτισμού (17ος-18ος αι.).

Θετικό στάδιο

Δε γίνεται τίποτα αποδεκτό αν δε στηρίζεται στη λογική και στην επιστήμη. Η επιστημονική παρατήρηση προσπαθεί να ανακαλύψει τους νόμους που διέπουν τα φαινόμενα. Η θετική φιλοσοφία θέτει παντού το σχετικό στη θέση του απόλυτου. Επικρατεί η επιστήμη, ο ορθολογισμός και η λογική. Η αναζήτηση της απόλυτης αλήθειας παύει χάριν της έρευνας των φυσικών νόμων. Το στάδιο αυτό ξεκινά κατά τον 19ο αι.

Κοινωνία των νομοθετών

Κυριαρχούν στην κοινωνία οι νομικοί και οι άνθρωποι της Εκκλησίας. Κυρίαρχη κοινωνική οντότητα είναι το κράτος.

Βιομηχανική κοινωνία

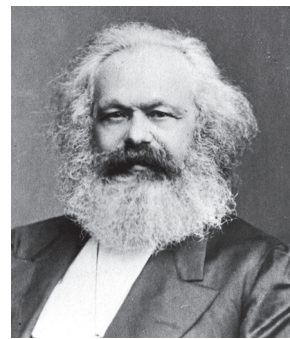
Κυριαρχούν οι επιστήμονες και οι επιχειρηματίες. Κυρίαρχη κοινωνική οντότητα είναι η ανθρωπότητα στο σύνολό της.

Σύμφωνα με το μοντέλο του Κοντ, το ανθρώπινο πνεύμα προχωρά από τον θεολογικό στον μεταφυσικό τρόπο σκέψης, για να καταλήξει στον θετικό τρόπο, ο οποίος συνιστά την ανώτερη φάση της εξέλιξης του πνεύματος. Ο Κοντ θεωρούσε ότι η κοινωνιολογία ήταν η ανώτερη μορφή του θετικού πνεύματος και μπορούσε να συμβάλει στην ευημερία της κοινωνίας αν χρησιμοποιούσε την επιστημονική παρατήρηση, για να κατανοήσει, να προβλέψει και να ελέγξει την ανθρώπινη συμπεριφορά. Η θεωρία του Κοντ άσκησε μεγάλη επίδραση και συνέβαλε στην εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης για την κοινωνία, σήμερα όμως δε γίνεται αποδεκτή, διότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί στις σημερινές κοινωνίες.

Κ. Μαρξ (Κ. Marx, 1818-1883)**1. Ποια είναι η συμβολή του Μαρξ στην κοινωνιολογία;**

Οι ιδέες του Γερμανού στοχαστή Κ. Μαρξ επηρέασαν σημαντικά την κοινωνιολογική σκέψη. Ο Μαρξ ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για την ερμηνεία των οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών που συνέβαιναν την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης. Πίστευε ότι οι κοινωνικές επιστήμες θα πρέπει να αποσκοπούν όχι μόνο στην ερμηνεία της κοινωνίας αλλά και στην αλλαγή της.

Επίκεντρο των αναλύσεων του Μαρξ ήταν ο καπιταλισμός, ο οποίος ήταν καθοριστικά διαφορετικός από τα άλλα κοινωνικά συστήματα που γνώριζε η ανθρωπότητα (δουλοκτηπτικές και φεουδαρχικές κοινωνίες). Ο άνεργος στις καπιταλιστικές κοινωνίες δεν μπορεί να καλύψει τις βασικές του ανάγκες. Οι καπιταλιστές κατέχουν τα μέσα παραγωγής και οι εργάτες κατέχουν την εργατική τους δύναμη, την ικανότητά τους να εργάζονται, την οποία και μισθώνουν

ερώτ.
8 σ.β.

στους καπιταλιστές. Επίσης, οι καπιταλιστές-κεφαλαιοκράτες είναι ιδιοκτήτες και των προϊόντων που παράγουν οι εργάτες, τα οποία και πωλούν στην αγορά ως εμπορεύματα. Έτσι αποκομίζουν **κέρδος**. Δηλαδή, στον καπιταλισμό και τα μέσα παραγωγής και τα προϊόντα της παραγωγής γίνονται **κεφάλαιο** και αποτελούν ατομική ιδιοκτησία των καπιταλιστών-κεφαλαιοκρατών. Έτσι, **οι καπιταλιστές είναι η κυρίαρχη τάξη** στην καπιταλιστική κοινωνία.

Το κράτος δεν είναι ουδέτερο, υποστηρίζει μέσω των νόμων και των κατασταλτικών του μηχανισμών (αστυνομία, στρατός) τα συμφέροντα της τάξης των καπιταλιστών.

Έννοια-κλειδί στη σκέψη του Μαρξ είναι η **ταξική πάλη**. Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν δύο βασικές κοινωνικές τάξεις, με αντίθετα συμφέροντα, που συγκρούονται (αρχαία δουλοκτητική κοινωνία: δούλοι – ελεύθεροι· φεουδαρχική: φεουδάρχες – δουλοπάροικοι· καπιταλιστική: καπιταλιστές – εργάτες). Η σύγκρουσή τους είναι ο κινητήριο μοχλός της ιστορίας.

Η **συμβολή του Μαρξ στην κοινωνιολογία είναι τεράστια**. Δημιούργησε έννοιες και εργαλεία ανάλυσης που ακόμη και σήμερα επηρεάζουν μεγάλο μέρος της επιστημονικής κοινότητας. Ακόμη και σήμερα ο τρόπος παραγωγής, οι παραγωγικές σχέσεις και οι παραγωγικές δυνάμεις, αποτελεί για πολλούς κοινωνιολόγους βασική έννοια προσέγγισης της κοινωνίας. Η κοινωνική τάξη είναι ίσως η πιο πολυχρησιμοποιημένη και κομβική έννοια στην κοινωνική θεωρία. Παράλληλα, ο Μαρξ δημιούργησε ένα σχήμα της ιστορικής πορείας της ανθρωπότητας (δουλοκτητικό – φεουδαρχικό – καπιταλιστικό) το οποίο υιοθέτησαν πολλοί ιστορικοί και το οποίο αποτέλεσε την πρώτη ύλη για να απεγκλωβιστεί η ιστορία από την απλή παράθεση γεγονότων και ημερομηνιών και να εξελιχθεί σε σύγχρονη κοινωνική επιστήμη.

«Κάθε πολιτική θεωρία από τον Μαξ Βέμπερ κι εδώ είτε είναι διάλογος με τον μαρξισμό είτε αναμέτρηση μαζί του». (Πουλαντζάς, 1984)

2. Να αναλύσετε το παρακάτω απόσπασμα:

«...Στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους οι άνθρωποι έρχονται σε σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σε σχέσεις παραγωγικές, που αντιστοιχούν σε μια ορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων. Το σύνολο των παραγωγικών αυτών σχέσεων αποτελεί την οικονομική δομή της κοινωνίας, την πραγματική βάση, στην οποία υψώνονται ένα νομικό και πολιτικό οικοδόμημα στο οποίο αντιστοιχούν ορισμένες μορφές της κοινωνικής συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής της υλικής ζωής καθορίζει γενικά την κοινωνική, πολιτική και πνευματική διαδικασία της ζωής. Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων αυτό που καθορίζει το Είναι τους, μα αντίστροφα, το κοινωνικό Είναι είναι αυτό που καθορίζει τη συνείδησή τους...». (Κ. Μαρξ, Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας)

- Οι εργάτες ανεξάρτητα από τη θέλησή τους και κάτω από την ανάγκη να εργαστούν, για να πάρουν μισθό και να ζήσουν, ζητούν εργασία στις επιχειρήσεις των καπιταλιστών. Αυτές οι σχέσεις καπιταλιστών και εργατών που δημιουργούνται στην παραγωγή ονομάζονται **παραγωγικές σχέσεις**.
- Οι παραγωγικές σχέσεις συσχετίζονται με το επίπεδο ανάπτυξης των **παραγωγικών δυνάμεων** της κοινωνίας. Όταν τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να παράγουν διάφορα προϊόντα είναι χαμηλού τεχνικού επιπέδου (τσεκούρια, μοχλοί, τσάπες για σκάψιμο), τότε απαιτείται πολύ μεγάλος χρόνος και πολλά εργατικά χέρια για να παραχθεί ένα έργο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι αιχμάλωτοι πολέμων και όσοι χρωστούν χρήματα σε κάποιο δανειστή μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως δούλοι, δηλαδή ως απλήρωτη εργατική δύναμη. Πρόκειται για τις δουλοκτητικές κοινωνίες. Αργότερα το πέρασμα από τη φεουδαρχική κοινωνία στην καπιταλιστική γίνεται βαθμιαία. Η εισαγωγή νέων μεθόδων παραγωγής αυξάνει το πλεόνασμα της αγροτικής παραγωγής και επιτρέπει την αναζωπύρωση του εμπορίου, εξέλιξη που επιτρέπει τη δημιουργία πόλεων κέντρων εμπορίου. Έτσι, εμφανίζεται μέσα σε αυτές τις πόλεις η τάξη των αστών εμπόρων που αλλάζει στην πορεία του χρόνου τις παραγωγικές σχέσεις της φεουδαρχικής κοινωνίας.
- Οι παραγωγικές σχέσεις (δούλοι – ελεύθεροι, καπιταλιστές – εργάτες κτλ.) στηρίζουν και ταυτόχρονα στηρίζονται από ένα ολόκληρο εποικοδόμημα θεσμών (κατάλληλο δίκαιο, θρησκευτικές αντιλήψεις που ανέχονται π.χ. τη δουλεία και τη δικαιολογούν κτλ.).
- Για αυτό ο τρόπος παραγωγής επηρεάζει τον τρόπο που ζουν και σκέπτονται οι άνθρωποι.
- Η συνείδηση των ανθρώπων, το τι τους αρέσει και τι όχι, ο βαθμός της μόρφωσής τους, οι πολιτικές τους αντιλήψεις επηρεάζονται από το κοινωνικό τους περιβάλλον.

«Ολόκληρη η μέχρι τώρα ιστορία είναι η ιστορία των ταξικών αγώνων. Ελεύθερος και δούλος, πατρίκιος και πληβείος, βαρόνος και δουλοπάροικος, μάστορας και κάλφας, με μια λέξη καταπιεστής και καταπιεζόμενος, βρίσκονται σε ακατάπαυστη αντίθεση μεταξύ τους». (Μαρξ και Ενγκελς, *Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*)

Ε. Ντυρκέμ (E. Durkheim, 1858-1917)

1. Τι ονομάζει μηχανική και τι οργανική αλληλεγγύη ο Ντυρκέμ;

Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Ντυρκέμ υποστήριζε ότι η κοινωνία είναι μια ηθική ενότητα ανθρώπων. Τα μέλη της μοιράζονται τα ίδια συναισθήματα και την ίδια προσήλωση σε αξίες και κανόνες. Το σύνολο των αξιών και των κανόνων συγκροτεί τη «**συλλογική συνείδηση**» της κοινωνίας, η οποία επηρεάζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Εκτός

ερώτ.
7 α.β.

όμως από αυτό, η συλλογική συνείδηση καθορίζει και είδη «κοινωνικής αλληλεγγύης», δηλαδή την ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων των ανθρώπων, το είδος και τη δύναμη της κοινωνικής συνοχής.

Οι σχέσεις των ανθρώπων στις προβιομηχανικές κοινωνίες στηρίζονταν στη **μηχανική αλληλεγγύη**. Τα μέλη της κοινωνίας ασπάζονταν σχεδόν τις ίδιες αξίες, υπήρχε ομοιομορφία στην κοινωνία, στενές κοινωνικές σχέσεις, προσωπικές. Οι κανόνες έπαιζαν σημαντικό ρόλο, καθώς και η άποψη που είχε ο περίγυρος για το άτομο. Υπήρχε μεγάλη εξάρτηση από την οικογένεια. Τέτοιου είδους κοινωνικές σχέσεις ενδέχεται να τις συναντήσουμε σήμερα σε μικρά χωριά.

Οι σχέσεις των ανθρώπων στις βιομηχανικές κοινωνίες στηρίζονται στην **οργανική αλληλεγγύη**. Υπάρχει υψηλός καταμερισμός εργασίας, καθώς οι ρόλοι και τα επαγγέλματα είναι πολλά και διακριτά. Έτσι, τα μέλη της κοινωνίας συγκροτούν σχέσεις με κριτήριο τις ανάγκες τους για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγουν τα άλλα μέλη.

2. Τι είναι ανομία κατά τον Ντυρκέμ;

Ο Ντυρκέμ στη μελέτη του για την αυτοκτονία, το 1897, εισήγαγε την έννοια της ανομίας. Σε εποχές γρήγορων κοινωνικών μεταβολών –όπως είναι η δική μας– εμφανίζεται το φαινόμενο της ανομίας. Όταν η κοινωνία αλλάζει και οι αλλαγές στις αξίες, στον τρόπο ζωής κτλ. είναι ταχείες, οι άνθρωποι δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα στο καινούριο. Ιδιαίτερα όταν οι απαιτήσεις της νέας κοινωνικής κατάστασης δεν είναι ακόμη σαφείς, το άτομο δεν τις αντιλαμβάνεται, νιώθει να χάνει το έδαφος κάτω από τα πόδια του, αισθάνεται ότι όλα είναι μάταια, κυριεύεται από απαισιοδοξία. **Η ανομία είναι το αντίθετο της κοινωνικής συνοχής**. Είναι η αποδιοργάνωση της κοινωνίας και η σύγχυση των ανθρώπων για το τι ισχύει και τι όχι. Ανομία είναι η χαλάρωση των πθών, η επικράτηση του «όλα επιτρέπονται» και του «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα», η ασυνέπεια ανάμεσα σε αυτό που λέγεται και αυτό που γίνεται.

3. Ποια είναι η θεωρία του Ντυρκέμ για την αυτοκτονία;

Ο Ντυρκέμ ήταν ο πρώτος κοινωνιολόγος που εισήγαγε τη στατιστική στις μελέτες του και συγκεκριμένα στο έργο του *Η αυτοκτονία*. Έδειξε ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά, ακόμη και η πιο προσωπική, προσδιορίζεται από τις κοινωνικές συνθήκες. Μπορεί ένας άνθρωπος, για παράδειγμα, να βιώνει ψυχολογικό αδιέξοδο. Είναι όμως οι κοινωνικές συνθήκες εκείνες που αποτρέπουν ή επιταχύνουν την απόφασή του να αυτοκτονήσει (ποιότητα οικογενειακού περιβάλλοντος, φίλοι και σχέσεις μαζί τους κτλ.). Μελέτησε 26.000 περιπτώσεις αυτοκτονιών από διάφορες χώρες και κατέληξε ότι υπάρχουν τρεις τύποι αυτοκτονιών:

α. Εγωιστική αυτοκτονία: Συνδέεται με τον χαμηλό βαθμό ενσωμάτωσης των ατόμων

στην κοινωνία. Κατά τον Ντυρκέμ η οικογένεια, όπως και η θρησκεία, προστατεύουν τα άτομα από την αυτοκτονία. Επίσης, τα μεγάλα πολιτικά γεγονότα, όπως οι επαναστάσεις, οι πόλεμοι, ακόμη και η περίοδος των εκλογών, μειώνουν τον αριθμό των αυτοκτονιών.

- β. Αλτρουιστική αυτοκτονία:** Σε αντίθεση με την εγωιστική αυτοκτονία, συνδέεται με την υπερβολική ενσωμάτωση στην κοινωνία. Οι κοινωνίες αυτές δίνουν ελάχιστη σημασία στις ανάγκες των ατόμων σε σχέση με τις συνολικές κοινωνικές ανάγκες. Οι αυτόχειρες αυτού του τύπου έχουν πολύ δυνατούς κοινωνικούς δεσμούς. Εδώ εντάσσονται οι μαζικές αυτοκτονίες μελών θρησκευτικών οργανώσεων ή πράξεις αυτοθυσίας για το «καλό» του κοινωνικού συνόλου, όπως οι καμικάζι της ιαπωνικής αυτοκρατορικής αεροπορίας στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ή φανατικοί μαχητές που ζωσμένοι πυρομαχικά τα εκपुरσοκροτούν μέσα στο πλήθος, σκοτώνοντας αθώους πολίτες, καθώς θεωρούν πως γίνονται μάρτυρες για χάρη της θρησκευτικής ή εθνοτικής κοινότητάς τους).
- γ. Ανομική αυτοκτονία:** Συνδέεται με την κοινωνική αποδιοργάνωση. Το άτομο βρίσκεται απρόσμενα σε μια κατάσταση όπου η καθιερωμένη σχέση του με την κοινωνία και τους θεσμούς της «καταρρέει» (π.χ. κάποιος έμεινε άνεργος ή έχασε την περιουσία του και βρέθηκε σε κατάσταση φτώχειας κτλ., οπότε αισθάνεται «αποτυχημένος» ή «μόνος», «περιθωριοποιημένος» και κυριεύεται από συναισθήματα απελπισίας ή ματαιότητας).

Η φαταλιστική αυτοκτονία

Ο Ντυρκέμ, κλείνοντας την ανάλυσή του για την ανομική αυτοκτονία, κάνει μια ενδιαφέρουσα υποσημείωση στο βιβλίο του, στην οποία ουσιαστικά διακρίνει έναν τέταρτο τύπο αυτοκτονίας: τη φαταλιστική (= μοιραία) αυτοκτονία. Ο λόγος εισαγωγής αυτού του τύπου σε υποσημείωση είναι ότι, αποδίδοντας την ανομική αυτοκτονία στην κοινωνική αποδιοργάνωση, δεν μπορεί να μην εξετάσει τι μπορεί να συμβεί σε κοινωνίες όπου οι κανόνες έχουν χαλύβδινη ισχύ, οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες είναι απόλυτα παγιωμένες, με τρόπο που να καταπιέζουν τους ανθρώπους.

Πρόκειται για τις περιπτώσεις στις οποίες οι άνθρωποι δε βλέπουν διέξοδο μέσα από καταπιεστικές κοινωνικές συνθήκες και θεσμούς που τους συνθλίβουν και τους οδηγούν στο να δώσουν τέλος στη ζωή τους. Η απουσία κοινωνικών κινημάτων ανατροπής αυτής της κατάστασης, στα οποία θα μπορούσε να συμμετάσχει το άτομο νοηματοδοτώντας της ζωή του και συγκροτώντας σχέσεις με άλλους ανθρώπους που βιώνουν την ίδια πραγματικότητα, εντείνει την κατάσταση και επιταχύνει τη μοιραία απόφαση. Παραδείγματα τέτοιων αυτοκτονιών είναι ο φυλακισμένος που προτιμά να αυτοκτονήσει από το να περάσει όλη του τη ζωή στη φυλακή ή ο εργαζόμενος σε άθλιες συνθήκες που

δε βλέπει κάποια αλλαγή που να δίνει μια νότα αισιοδοξίας σε ένα ζοφερό παρόν και μέλλον (όπως οι αυτοκτονίες εργαζομένων σε εργοστάσια της Κίνας, οι οποίοι είναι περισσότερο μορφωμένοι από την προηγούμενη γενιά εργατών και με μεγαλύτερες προσδοκίες και ενημέρωση για το τι συμβαίνει στον κόσμο και δεν μπορούσαν να αντέξουν το ότι θα περάσουν τη ζωή τους δουλεύοντας ατέλειωτες ώρες μέσα σε άσχημες συνθήκες και με εντατικούς ρυθμούς).

Με τα λόγια του ίδιου του Ντυρκέμ: «Μήπως τις αυτοκτονίες των δούλων δε θα μπορούσαμε να τις εντάξουμε σε αυτόν τον τύπο; Ή τις αυτοκτονίες που οφείλονται σε υπερβολική σωματική ή πνευματική καταπίεση;». (Durkheim, 2002)

4. Να αναλύσετε την προτροπή του Ντυρκέμ: «μελετήστε τα κοινωνικά γεγονότα ως πράγματα».

Ο Ντυρκέμ είναι ένας από τους θεμελιωτές της κοινωνιολογίας. Με την προτροπή του αυτή επισημαίνει ότι τα κοινωνικά φαινόμενα δεν εξηγούνται ούτε με βιολογικούς ούτε με ψυχολογικούς όρους, δύο ερμηνείες δηλαδή που είναι πολύ διαδεδομένες ακόμη και στην εποχή μας και διαλύουν ουσιαστικά τον πυρήνα της κοινωνιολογικής σκέψης.

Ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων με βιολογικούς όρους σημαίνει να αποδίδουμε οτιδήποτε συμβαίνει γύρω μας σε βιολογικές κατηγορίες, όπως η κληρονομικότητα, η φυλή, τα γονίδια κτλ. Η κοινωνική ανισότητα ερμηνεύεται με όρους εξυπνάδας ή κουταμάρας, η καταπίεση κάποιων χωρών από άλλες σαν αποτέλεσμα της ανισότητας των φυλών που είναι «φυσική» (φυλετισμός) κτλ. Η κοινωνιολογία δε δέχεται καμία από αυτές τις ερμηνείες, που οδηγούν στη μισαλλοδοξία, τον ρατσισμό και τον φανατισμό. Η κοινωνιολογία ερμηνεύει την ανισότητα με όρους οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς.

Ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων με ψυχολογικούς όρους σημαίνει να αποδίδουμε οτιδήποτε συμβαίνει γύρω μας στον ψυχισμό των ανθρώπων, στα συναισθήματά τους. Προφανώς και το πώς αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος τον κόσμο παίζει ρόλο στη διαμόρφωση του κοινωνικού γίνεσθαι. Όμως ο άνθρωπος είναι τμήμα του κόσμου και το πώς τον καταλαβαίνει είναι απόρροια κοινωνικών όρων που είναι διαμορφωμένοι μέσα και από τον ίδιο τον «κοινωνικό κόσμο».

Ο Ντυρκέμ θεωρεί ότι η παρατήρηση των κοινωνικών θεσμών είναι η βάση της κοινωνιολογικής μεθόδου, καθώς οι θεσμοί είναι τα κατεξοχήν κοινωνικά γεγονότα.

Προτρέπει λοιπόν να μελετηθούν τα κοινωνικά γεγονότα όπως τα φυσικά φαινόμενα, με τη χρήση της στατιστικής και της παρατήρησης και με την προσπάθεια να εγκαθιδρυθούν σχέσεις αιτιότητας ανάμεσα στα κοινωνικά φαινόμενα.

«Το κοινωνικό φαινόμενο ερμηνεύεται από άλλα κοινωνικά φαινόμενα και όχι από βιολογικούς ή ψυχολογικούς παράγοντες». (Ντυρκέμ, 2000)

5. Να αναλύσετε τον παρακάτω ισχυρισμό του Ντυρκέμ:

«...η κοινωνία δεν μπορεί να κάνει αισθητή την επιρροή της παρά μόνο αν επιδρά και δεν επιδρά παρά μόνο αν τα άτομα που την αποτελούν συναθροίζονται και δρουν από κοινού...». (Durkheim, 1961, όπως παρατίθεται στο σχολικό βιβλίο).

Για τον Ντυρκέμ η κοινωνία είναι κάτι παραπάνω από τα άτομα που την αποτελούν, έχει μια ιδιαίτερη δυναμική, συνιστά ένα όλον που είναι ποιοτικά διαφορετικό από το άθροισμα των μελών. Ωστόσο, η κοινωνία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τα μέλη της και τη δράση τους. Ταυτόχρονα, τα μέλη και η δράση τους επηρεάζονται από την ολότητα της κοινωνίας.

Μ. Βέμπερ (M. Weber, 1864-1920)

1. Πώς εννοεί ο Βέμπερ την έννοια του εξορθολογισμού;

Ο Μαξ Βέμπερ θεώρησε τον εξορθολογισμό ως κομβική έννοια ερμηνείας και περιγραφής της μετάβασης από τις προβιομηχανικές στις καπιταλιστικές βιομηχανικές κοινωνίες. Ο ορθολογισμός δίνει έμφαση στη λογική και στον προγραμματισμό (π.χ. ο επιχειρηματίας θέτει στόχους, προϋπολογίζει τα κόστη, καθορίζει τα μέσα και τα χρονοδιαγράμματα για την επιτυχία των στόχων, οργανώνει μελετημένα την παραγωγή στο εργοστάσιο, αναλύει τις ευκαιρίες στην αγορά κτλ.). Πρόκειται για ένα σύστημα οργάνωσης της οικονομικής κυρίως δραστηριότητας (καπιταλιστικές επιχειρήσεις) που είναι απρόσωπο. Δεν έχει σημασία δηλαδή το ποιοι μετέχουν σε ένα πρόγραμμα (αν είναι φίλοι, συγγενείς κτλ.), αλλά το αν υλοποιούν και σε ποιο βαθμό τους στόχους του προγράμματος.

Ο Βέμπερ θεωρούσε ότι ο ορθολογικός τρόπος δράσης καθορίζει όλους τους τομείς του καπιταλισμού και αναπτύχθηκε παράλληλα με την ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Στις προβιομηχανικές κοινωνίες κυριαρχούσαν οι προλήψεις και οι μεταφυσικές ερμηνείες του κόσμου. Η θρησκεία έπαιζε κεντρικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Η πορεία του «εξορθολογισμού» διέλυσε αυτές τις προλήψεις και προώθησε την κυριαρχία της λογικής και της επιστημονικής εξήγησης του κόσμου.

2. Ποια η θέση του Βέμπερ για την κοινωνιολογία;

Ο Βέμπερ θεωρούσε ότι οι άνθρωποι δρουν με βάση τη δική τους αντίληψη για τα πράγματα. Οι κοινωνιολόγοι πρέπει να ανακαλύψουν τα προσωπικά νοήματα και τις αξίες των ανθρώπων που συγκροτούν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Σκοπός του κοινωνιολόγου είναι να καταλάβει τις κοινωνικές συμπεριφορές και τις αιτίες τους. Για να το πετύχει αυτό πρέπει να δει τα πράγματα από την οπτική γωνία που τα βλέπουν οι άνθρωποι που μελετά, πώς αντιλαμβάνονται τον κόσμο και τις πράξεις των άλλων ανθρώπων.

